

OÏL, OC ÉS FRANKOPROVANSZÁL KÖZÖTT

Lexikális különbségek a franciaországi *Croissant* nevű interferenciazónában, francia nyelvjárási atlaszok anyaga alapján

Tillinger Gábor

Összefoglaló

Az újlatin nyelvészetben jól ismert tény, hogy Franciaország területén két nagy geolingvisztikai régiót különíthetünk el, az ún. *oïl* és *oc* területeket. Azt illetően, hogy a frankoprovanszál vajon részét képezi-e ezen régiók valamelyikének (s ha igen, melyiknek), vagy hogy inkább egy harmadik, önálló régióként kell-e kezelniük, megoszlik a nyelvészek vélekedése. Az *oïl* és az *oc* régió nem egy konkrét és markáns nyelvi határvonal mentén különül el egymástól, sőt, egy kifejezetten jelentős, nagy kiterjedésű interferenciazónát figyelhetünk meg a két régió között. 1913-ban Jules Ronjat a *Croissant* ('félhold; kifli') nevet adta ennek az ütközőzónának, amely egészen a frankoprovanszál régió nyugati vidékéig húzódik, s így a *Croissant* keleti része három nagy régió találkozásánál helyezkedik el. A *Croissant* területén beszélt idiómákkal kapcsolatos nyelvészeti munkák főleg a hangtani különbségek leírására szorítkoznak, míg a lexikonra vonatkozó tanulmányok általában csak az egyes földrajzi egységekre jellemző szóhasználatokat veszik számba, a különböző megfigyelések eredményeit azonban nem összegzik, és nem számolnak be olyan kutatásokról, amelyek a nyelvi határookra vonatkozóan vonnának le következtetéseket.

Jelen értekezésnek három fő célkitűzése van. Az első egy koherens és konzekvens francia terminológia kialakítása a különböző nyelvjárási szintek és/vagy nyelvváltozatok megnevezését illetően, mivel egyes terminusok használata (pl. *dialecte*, *patois*, *parler*, *variété*, *idiome* stb.) és bizonyos jelenségek rendszerbe helyezése (pl. a francia nyelv, a langue(s) d'oïl és langue(s) d'oc viszonya) több szempontból is problémás a francia szakirodalomban (lásd 1.2.1.). A második és egyben legfontosabb cél a *Croissant*-on belüli nyelvi helyzet lexikonalapú leírása egy adott korpusz segítségével, mivel így lehetővé válik az *oïl*, az *oc* és a frankoprovanszál régió közötti nyelvi határok pontosítása (lásd 2., 3. és 4. fejezet). A harmadik fő cél az értekezés alapját képező legfőbb kutatás (1. előző célkitűzés) során a franciaországi újlatin idiómákban talált érdekes nyelvi adatok kiemelt bemutatása, analízise és párhuzamba állítása hasonló természetű elemekkel egyéb európai nyelvekből (lásd 4.4.). A *Croissant* területét és annak környékét érintő geolingvisztikai

határvonalak meghúzása és azok elemzése mellett tehát hangsúly helyeződik a szemantikai és onomaziológiai vizsgálatokra is.

Kutatásaim kiindulópontjául az *Atlas linguistiques de la France par régions* nyelvjárási atlasz sorozat hat kötetét választottam, mégpedig azon hat régió atlaszait, amelyek földrajzilag valamilyen mértékben részét képezik a Croissant-nak, valamint közvetlen környezetének. A kutatás szempontjából a legjelentősebb atlasz az *Atlas linguistique et ethnographique de l'Auvergne et du Limousin* (ALAL), mivel a Croissant legnagyobb része az ezen atlasz által bemutatott területre esik. Ebben az atlaszban kerestem olyan térképeket, amelyeken lexikális különbségek fedezhetők fel a Croissant-on belül és környékén – az ALAL 1736 térképlapjából 140-150 bizonyult ilyennek. A kiválasztott térképlapok által bemutatott fogalmak szemantikai csoportosítása révén kiderült, hogy a legreprezentáltabb fogalomkör a „növényvilág” és az „állatvilág”. Az ehhez a két szemantikai mezőhöz tartozó 42 fogalomból alakítottam ki végül a vizsgálandó korpuszt.

A korpusz feldolgozásához meghatároztam egy konkrét vizsgálandó földrajzi területet, amely a Croissant-t, valamint vele szomszédos területeket foglal magában. Ezek után kiválasztottam a vizsgálandó adatgyűjtési pontokat is, összesen 220-at. Szerkesztettem egy alaptérképet, amely mutatja a megyehatárokat és a 220 gyűjtési pontot saját számozással. Az atlaszok adatai alapján 42 térképet készítettem – egy térképet minden kiválasztott fogalomhoz –, amelyek izoglosszák segítségével ábrázolják a lexikai típus-területeket. Az alkalmazott módszer alapelemei tehát a következők: I.) az izoglosszák meghatározása, II.) a térképek analízise, III.) a térképek leírásának összefoglalása, IV.) következtetések levonása (vö. második célkitűzés).

Az értekezés 4.4-es pontjában 14 fogalom, illetve az azokat jelölő metaforikus vagy népetimológián alapuló elnevezések szemantikai és etimológiai analízisére kerül sor, összevetve a franciaországi újlatin idiómák adatait számos egyéb európai (sorrendben: finnugor, újlatin, germán, szláv, balti) nyelvben fellelhető elnevezéssel (vö. harmadik célkitűzés).

Az értekezésben bemutatott kutatásaim alapján bebizonyosodott, hogy lehetséges a Croissant egyfajta felosztása, valamint az *oïl* és az *oc* régiók közötti határvonal pontosítása – bár bizonyos területek esetében szükség lehet a nem lexikai vizsgálatok eredményeire is. A statisztikák alapján az is megfigyelhető, hogy az általam vizsgált frankoprovenszál terület leginkább önállóként jelentkezik – legalábbis olyankor, amikor hovatarozása egyértelműen eldönthető a térképek segítségével.